

שנת 1961 – ממ"ק אלימלך נגד התובע הצבאי

מאת: סרן מאיה בלומנפלד, היועצת המשפטית לגלי צה"ל, מחלקת הייעוץ והחקיקה

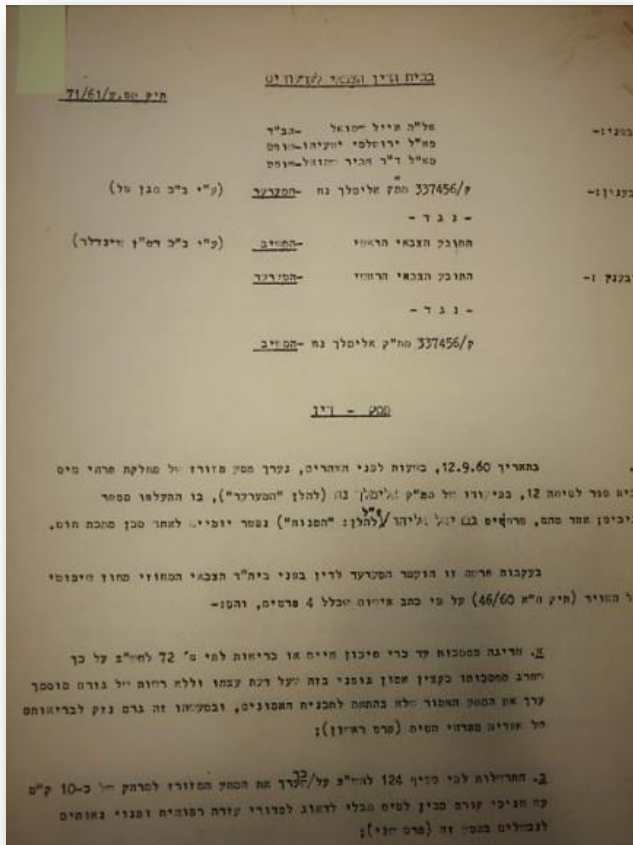
בשנת 1960 נערך מסע במסגרת קורס טיס בבית ספר לטיסה. במהלך המסע התעלפו מספר חניכים ואחד מהם נפטר ממכת חום יומיים לאחר המסע. בעקבות המקרה, הואשם מדריך אימון גופני שפיקד על המסע במספר עבירות בבית הדין המחוזי, הורשע, ונידון לארבע חודשי מאסר, מתוכם 43 ימים לריצוי בפועל ויתרת התקופה על-תנאי, ולהורדה בדרגה אחת. בפסק הדין לקחים חשובים בתחום אחריות המפקדים ביחס לפקודיהם.

רקע עובדתי

ביום 12 בספטמבר 1960 התקיים בבית ספר לטיסה מסע לפרחי קורס טיס. המסע ארך כעשרה קילומטרים והשתתפו בו כ-40 חניכים. במהלך המסע מספר חניכים התעלפו. אחד מהחניכים התמוטט מספר קילומטרים לפני סיומו של המסע בשל מכת חום והובהל לבית חולים תל-השומר, ולאחר יומיים נקבע מותו בבית החולים.

ההליך המשפטי

נגד מפקד המסע, ממ"ק (ממלא מקום קצין) אלימלך נח, הוגש כתב אישום בגין עבירות של חריגה מסמכות עד כדי סיכון חיים או בריאות, על כך שכקצין אימון גופני ערך את המסע שלא בהתאם לתכנית האימונים;

פסק דינו של בית הדין הצבאי לערעורים בפרשה

התרשלות, על כך שלא דאג לאמצעי פינוי נאותים לצורך פינוי חניכים; גרימת מוות בחוסר זהירות בכך שגרם למותו של אחד החיילים שהשתתפו במסע מתוך חוסר זהירות; ובשררה כלפי פקודים ושימוש לרעה בסמכות.

מפקד המסע הורשע בבית הדין הצבאי המחוזי בגרימת מוות מתוך חוסר זהירות נידון לארבע חודשי מאסר, מתוכם 43 ימים לריצוי בפועל ויתרת התקופה על-תנאי, ולהורדה בדרגה אחת. הרשעתו התבססה על חוסר זהירות שנקט במהלך המסע, חוסר שליטה והתעלמות ממצבם של החניכים ומתנאי מזג אוויר ששררו בעת המסע ובשים לב למאמץ הגופני שהיה כרוך במסע.

על הכרעת הדין וגזר הדין הוגש ערעור כפול - הן על ידי אלימלך והן על-ידי התביעה הצבאית.

בית הדין לערעורים דחה את קביעת בית הדין המחוזי ביחס להתרשלותו של המערער, משום שלא הוצגו בפניו ראיות על הנוהג הקיים בצה"ל בענייני שליטה ודיווח, ולא הוכח שהמסע התנהל בניגוד לנוהל שכזה.

שאלה מעניינת שעלתה בערעור הייתה האם לפקודות מטכ"ל יש מעמד של חוק לצורך קיומה של עבירת הפרת חובה חקוקה בהתאם לפקודת הנזיקים האזרחיים, 1944. שאלה זו לא מוצתה, שכן בית-הדין הפנה להוראה בחוק השיפוט הצבאי הקובעת עבירה בגין אי-קיומן של הוראות הקבועות בפקודות מטכ"ל, ומכאן שבכל מקרה מוטלת על החיילים חובה לקיים את הקבוע בפקודות מטכ"ל, ואם לא פעלו בהתאם לפקודות, הרי שהפרו חובה המוטלת עליהם על פי חוק השיפוט הצבאי.

בית-הדין דן בהוכחת הקשר הסיבתי בין הרשלנות של מפקד המסע לבין מותו של אחד מהחניכים ודחה את קביעת בית הדין המחוזי בדבר קיומו של קשר סיבתי שהוביל להרשעת המפקד. המבחן שהציב בית הדין הוא מצמצם למדי - "האם המעשה הרשלני תרם באופן אפקטיבי לתוצאה הנדונה, ואין זה מספיק שמעשה הרשלנות איפשר את התוצאה הנדונה אשר בלעדיו לא יכלה תוצאה זו להתהוות". ביישום המבחן על המקרה, הגיע בית הדין למסקנה שלא מתקיים הקשר הסיבתי בין התנהלות המפקד במסע לבין מותו של החניך. לנוכח כל האמור, החליט לבסוף בית הדין לבטל את הרשעתו בדין של אלימלך.

ההרכב חתם את פסק הדין באמירה הבאה: "מן הראוי ששלטונות צה"ל הנוגעים בדבר יתנו את דעתם על הנוהג הקיים", ובהמשך: "יש לבדוק את הנושא מחדש ולבחון אם אין מקום לשינוי הפקודה באופן שלא תשאיר כלפי המפקדים כל ספקות בדבר דרישות הצבא בעניין זה".

חשיבות הפרשה

לפרשה הנדונה בפסק-הדין ניתן ליחס חשיבות רבה בכל הנוגע למידת אחריותם של מפקדים בצה"ל כלפי פקודיהם. שאלה זו מעסיקה את הצבא בכל מקום שבו יש בסיס להטלת אחריות על מפקדים כלפי פקודיהם – אם בפעילות מבצעית, אם בעיתות שגרה דוגמת טיולי יחידה ואם בפעילויות אחרות; לכל פרשה מסוג זה השלכות רבות באפיונה של האחריות שיש להטיל על מפקדים כדי למנוע הישנות של מקרים דומים ובחינת מידת הגיבוי שיש לתת למפקדים מקום שבו התרשלו אך לא סטו מנורמות ההתנהגות באורח חמור.

הפסיקה משופעת בדוגמאות למקרים שבהם אירעו תאונות בנסיבות שונות שהעלו את שאלת אחריות המפקדים לדיון, ואת הפרשנות שניתנת לדין ביישומו על עובדות המקרה. במקרים שונים צוין כי המפקדים נתפסים כמי שיש בידיהם את הסמכות לשלוט במעשי פקודיהם, ומשכך, מוטלת עליהם חובה אקטיבית למנוע סכנה בלתי סבירה לחיי הפקודים (ע/83/75 **התצ"ר נ' סגן זאב, פד"ץ 1975, 174**). במקרה אחר, הוטעם כי על מפקדי הצבא מוטלת חובת זהירות, כי ועליהם לנקוט בצעדים שימנעו סכנה הנשקפת לחייהם ולבריאותם של פקודיהם, וכי על המפקד לפעול באופן סביר כדי למזער עד למינימום האפשרי את הסכנה לחיים ולבריאות שפעולת הפיקוד טומנת בחובה (ע/15/58 **התצ"ר נ' סרן פז ואח' פד"ץ 1958, 308**). על מקרים אלה נוספת הפסיקה הרבה שניתנה בשנים מאוחרות יותר, כגון הפסיקה בפרשות ההתייבשות, מכות החום ואסונות ההתחשמלות בשנות התשעים (ראו לדוגמה – מ/1/04 **התובע הצבאי הראשי נ' אל"ם פדן ואח'**).

מדוע בחרתי בנושא?

המקרה מעורר שאלות כבדות משקל ביחס לאחריות מפקדים. בעיניי, הנסיבות המתוארות בפסק הדין מחייבות כי כל מפקד בצה"ל יכיר מקרים דומים וידע, כיצד מצופה ממנו לנהוג כמפקד שאחראי על חייליו ומהווה להם דוגמא המשקפת את ערכי צה"ל.

לבסוף יוער, כי את קביעתו של בית הדין בעניינו של מפקד המסע יש לבחון בראי התקופה והידע שהיה זמין בתקופה שבה הוא ניתן, ולא דווקא בראי הידע, הניסיון, הפקודות והנורמות של ימינו. נהלים רבים המיושמים ביחידות שונות בצבא עוצבו ומבוססים על לקחים ממקרי עבר, כגון המקרה המתואר בפסק-הדין.

להרחבה בנושא, ראו את המקורות הבאים:

- ע/83/75, התצ"ר נ' סגן זאב, פד"ץ 1975, 174 ;
- ע/15/58, התצ"ר נ' סרן פז ואח' פד"ץ 1958, 308 ;
- מ/1/04, התובע הצבאי הראשי נ' אל"ם פדן ואח' וכן כתבתה של אפרת וייס בקשר לפרשה זו, "העונש על רשלנות שנגמרה במוות: מאסר על תנאי", YNET, 22.3.2007 :
<https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3379933,00.html>